

Справа „Кормачова проти Росії” (Kormacheva v. Russia)

У рішенні, ухваленому 29 січня 2004 року у справі „Кормачова проти Росії”, Суд постановив, що:

- було порушено ч.1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку);
- було порушено ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту);

Суд постановив сплатити заявниці 3000 євро як компенсацію моральної шкоди, а також 200 євро у відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявниця, Тетяна Ақунбеківна Кормачова, є громадянкою Росії, народилася 1952 року, проживає у м. Гусь Хрустальний Володимирської області. До переїзду до м. Гусь Хрустальний заявниця жила і працювала у м. Мис Шмідта (Чукотка). 31 жовтня 1996 року заявниця звернулася до Шмідтівського районного суду Чукотського автономного округу (надалі — Шмідтівський суд) з позовом до свого колишнього роботодавця — керівника місцевого магазину. В позовній заяві вона вимагала сплатити їй значну суму заробітної плати, компенсацію за невикористану відпустку, вихідну допомогу та належно оформити звільнення з роботи.

Оскільки судовий процес не просувався, протягом 1997 – 1999 років заявниця скаржилася на Шмідтівський суд до багатьох вищих судових інституцій та інших органів влади.

У відповідь на одну зі скарг заявниці, Голова кваліфікаційної колегії суддів Чукотського автономного округу (надалі — Окружна кваліфікаційна колегія) 18 квітня 1997 року звернувся із запитом на ім'я Голови Шмідтівського суду з проханням повідомити йому, чим викликана затримка у розгляді справи заявниці та коли буде призначене слухання. 24 липня 1997 року Голова Чукотського окружного суду (надалі – Голова Окружного суду) звернувся до Голови Шмідтівського суду з вимогою розпочати провадження у справі, призначити дату слухання і до 20 серпня 1997 року повідомити про це заявницю. 1 серпня 1997 року Голова судової колегії у цивільних справах Окружного суду відправив Голові Шмідтівського суду скаргу заявниці. Він зажадав повідомити його і заявницю до 25 серпня 1997 року про стан провадження у справі.

13 березня 1998 року Голова Окружного суду дав вказівку Голові Шмідтівського суду повідомити заявницю до 15 квітня 1998 року про дату розгляду її справи. Він також повідомив заявницю про те, що Окружний суд не може розглянути її справу, оскільки він не укомплектований. Крім того, Голова Окружного суду відзначив, що його попередні запити до Шмідтівського суду залишилися без відповіді. 30 березня 1998 року Голова Вищої кваліфікаційної колегії суддів дав вказівку Голові Окружного суду розглянути скаргу заявниці і вжити необхідних заходів.

20 квітня 1998 року Голова Окружного суду дав вказівку Голові Шмідтівського суду повідомити йому до 20 травня 1998 року про стан розгляду справи. Він відзначив, що Голова не реагував на попередні вимоги Окружного суду щодо пришвидшення судового розгляду. Він також попередив Голову, що буде змушений звернутися в Окружну кваліфікаційну колегію у разі подальшого зволікання.

18 травня 1998 року Шмідтівський суд видав судове доручення Московському суду про опитування заявниці. Московський суд не зміг виконати це доручення, оскільки заявниця не повідомила судам про зміну своєї адреси.

Врешті, 7 липня 1998 року Голова Окружного суду повідомив заявниці, що її справа не могла бути розглянута, оскільки Шмідтівський суд був не укомплектований і перевантажений роботою.

4 серпня 1998 року новопризначена Голова Окружної кваліфікаційної колегії дала вказівку Голові Шмідтівського суду надіслати колегії до 1 жовтня 1998 копії матеріалів у

справі заявниці. Вона відзначила з невдоволенням, що Шмідтівський суд ігнорував попередні скарги заявниці і запити Округної кваліфікаційної колегії. Вона також пояснила заявниці, що Шмідтівський суд був не укомплектований, починаючи з липня 1997 року, і що відповідно до законодавства неможливо подати до суду позов про відшкодування шкоди, заподіяної затримками у розгляді справи.

13 січня 1999 року Голова Округної кваліфікаційної колегії зобов'язала Голову Шмідтівського суду повідомити колегію і заявницю у строк до 10 лютого 1999 року про рух справи. Вона також дала вказівку Голові Шмідтівського суду представити копії процесуальних документів, які б засвідчили, що суддя, який був призначений у справі заявниці, здійснював належну підготовку до розгляду справи. Вона також повідомила заявниці, що неможливо викликати Голову Шмідтівського суду в окружний центр для пояснень, тому що м. Мис Шмідта розташоване занадто далеко, а колегія не мала коштів для оплати його відрядження.

15 лютого 1999 року заступник Голови Округної кваліфікаційної колегії відзначив, що Голова Шмідтівського суду дотепер нічого не повідомив п. Кормачову стосовно просування у розгляді її справи, незважаючи на попередні запити. Він дав вказівку Голові Шмідтівського суду повідомити про це заявницю негайно.

12 квітня 1999 року Голова Округної кваліфікаційної колегії повідомила п. Кормачову, що колегія збирається відвідати Шмідтівський суд, тому що надійшло багато скарг на його діяльність. Відвідання було призначено на травень-червень 1999 року за умови, що колегія одержить фінансування на цей захід.

26 квітня 1999 року Голова Вищої кваліфікаційної колегії суддів дав вказівку Голові Округного суду перевірити скарги заявниці та передати їх в Округну кваліфікаційну колегію, якщо він визнає це необхідним.

3 червня 1999 року Шмідтівський районний суд ухвалив перше рішення у справі заявниці, в якому було постановлено задовольнити її вимоги. Проте відповідач оскаржив це рішення суду.

12 липня 1999 року Голова Вищої кваліфікаційної колегії суддів дав вказівку Голові Округного суду перевірити роботу Голови Шмідтівського суду до 1 вересня 1999 року. 18 серпня 1999 року Голова Округної кваліфікаційної колегії повідомив заявницю про те, що Округна кваліфікаційна колегія перевірить діяльність Голови Шмідтівського суду.

23 грудня 1999 року Округний суд задовольнив скаргу відповідача і повернув справу в Шмідтівський суд на новий розгляд.

3 квітня 2000 року Округна кваліфікаційна колегія винесла догану судді Шмідтівського суду, яка розглядала справу заявниці, за порушення процесуального законодавства. Колегія попередила суддю, що вона може бути звільнена з посади, якщо порушення будуть тривати й далі.

16 березня 2001 року Шмідтівський суд знову виніс рішення у справі, яким задовольнив позовні вимоги заявниці частково. Однак 21 травня 2001 року прокурор Шмідтівського району подав протест на рішення суду в інтересах відповідача. 11 жовтня 2001 року Округний суд знову скасував рішення суду і повернув справу на повторний розгляд.

23 жовтня 2002 року п. Кормачова зажадала від Шмідтівського суду виплатити їй 200000 рублів як компенсацію затримки в розгляді її справи. 10 листопада 2002 року Шмідтівський суд виділив цю вимогу в окреме провадження.

14 листопада 2002 року Шмідтівський суд виніс ще одне рішення у справі, яким задовольнив основні вимоги заявниці частково. 2 квітня 2003 року заявниця оскаржила це рішення суду. 15 травня 2003 року Округний суд частково скасував рішення суду і виніс нове рішення, яким вимоги заявниці були задоволені частково.

27 червня 2003 року Шмідтівський суд припинив провадження щодо вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної затримками у провадженні справи. Суд дійшов висновку, що не існує законодавчих норм, згідно з якими розгляд таких вимог був би можливим. 2

жовтня 2003 року Окружний суд скасував це рішення на тій підставі, що Шмідтівський суд не міг розглядати справу проти самого себе. Окружний суд вирішив, що він самостійно визначить той суд, який буде розглядати цю справу. Провадження у цій справі ще не розпочалося на момент розгляду справи у Суді.

Під час розгляду справи заявниці у судах п. Кормачова подавала декілька скарг також до Федерального Омбудсмана, до Міністерства юстиції, Уряду, Парламенту і Конституційного Суду. Ці органи або спрямовували скарги до судових установ Чукотського автономного округу, або ж рекомендували заявниці зробити це самій.

Зміст рішення Суду

Заявниця скаржилась на те, що тривалість розгляду її справи в національних судах не відповідала вимозі розумного строку, передбаченої у п.1 ст.6 Конвенції. Крім того, покликаючись на ст. 13 Конвенції, заявниця стверджувала, що в Росії відсутній ефективний засіб правового захисту від надмірної тривалості судового провадження.

Уряд Росії звернув увагу на те, що вираховувати тривалість періоду потрібно не від 31 жовтня 1996 року, коли заява була подана до суду вперше, а з моменту набрання чинності Конвенції для Росії, тобто з 5 травня 1998 року. Провадження у справі завершилось 15 травня 2003 року рішенням Окружного суду і загалом тривало 6 років, 6 місяців і 15 днів, з яких 5 років і 10 днів потрапляють до компетенції Суду *ratio temporis*. У межах цього періоду суди і першої, і другої інстанції розглядали справу тричі.

За твердженням Уряду, така тривалість провадження виправдовується об'єктивними причинами.

По-перше, Шмідтівський суд розташований на Далекому Сході Росії, що дуже далеко від Гусь Хрустального — міста, де проживає заявниця. Тому суду знадобився тривалий час, аби вирішити різні процесуальні питання, наприклад, одержати докази від заявниці, повідомляти її про слухання, одержати відповідь на судові доручення.

По-друге, суд зазнав значних труднощів у своїй роботі. Протягом тривалого періоду часу він не був укомплектований. Починаючи з жовтня 1998 року, будинок суду був в аварійному стані і судові процеси повинні були проводитися в приймальні місцевої адміністрації. Узимку 2000 року будинок суду не опалювалося.

По-третє, заявниця сама своєю поведінкою сприяла затягуванню судового розгляду. Вона не представила вчасно копію своєї трудової книжки — важливого доказу, а також не повідомила суд про зміну місця проживання.

На думку заявниці, відстань між судом і місцем її проживання не виправдовувала тривалість розгляду. Відповідно до її розрахунків, листи з Чукотки зазвичай приходять до Володимирської області за 20 днів. Тому, якби суд надсилав усі процесуальні вимоги вчасно, рішення суду в справі було б можливо винести в межах шести місяців. Крім того, у 1996-1997 роках цей суд був цілком укомплектований і природних перешкод не існувало. Судове доручення Шмідтівського суду Московському суду про опитування заявниці не могло бути виконане, тому що містило помилку в її адресі. Нарешті, тривалість провадження у справі, на думку заявниці, була неприпустимою ще й з огляду на те, що внаслідок такого зволікання заявниця фактично не могла отримати нову роботу, оскільки для влаштування на нову роботу необхідним був запис у трудовій книжці про звільнення з попереднього місця роботи.

Суд вкотре нагадав, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватись у світлі обставин справи і з урахуванням критеріїв, які встановлені прецедентним правом Суду, а саме: складністю справи, поведінкою заявника і відповідних органів влади, значимістю предмету спору для заявника (див., серед багатьох інших, рішення у справі *Frydlender v. France*).

Суд відзначив, що предметом судового розгляду був звичайний трудовий спір. Отже, справа не становила особливої складності. Щодо поведінки заявниці Суд не вбачав, що це виправдовувало тривалість розгляду.

Стосовно поведінки судової влади Суд нагадав, що на держави-учасниці покладено обов'язок організувати свою правову систему таким чином, щоб їхні суди гарантували

кожному право на винесення остаточного рішення в межах розумного строку при розгляді спору щодо цивільних прав та обов'язків (див. рішення у справі *Frydlender*). Спосіб, яким держава-учасниця забезпечує механізми реалізації цього обов'язку — чи шляхом збільшення числа суддів, чи шляхом встановлення строків розгляду справ, або ж іншими методами — визначається розсудом держави. Якщо ж держава-учасниця дозволяє зволікання у судових розглядах з порушенням "розумного строку", передбаченого п.1 ст.6 Конвенції, і не вживає жодних заходів для прискорення розгляду, вона підлягає відповідальності за таку затримку (див. рішення у справі *Price and Lowe v. the United Kingdom*).

У своїх поясненнях Уряд звертав увагу в основному на об'єктивні труднощі, що існували в роботі Шмідтівського суду, як-от: неукомплектованість штату, поганий технічний стан його будинку, територіальна віддаленість. Суд вирішив, що усі ці труднощі не звільняли державу від відповідальності за те, що розгляд справи був проведений з порушенням розумного строку.

Суд вкотре нагадав, що трудові спори, за своєю природою вимагають швидкого розгляду (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Obermeier v. Austria*). Справа заявниці стосувалася, зокрема, оформлення звільнення з попереднього місця роботи, без чого їй було доволі складно знайти нову роботу. На думку Суду, заявниця була дуже зацікавлена у швидкому ухваленні судового рішення в її справі.

Виходячи з вищевикладеного та з тієї обставини, що справа вирішувалась понад п'ять років, Суд дійшов висновку про те, що вона не була розглянута в межах розумного строку. Відтак, було порушено п.1 ст.6 Конвенції.

Заперечуючи наявність порушення ст. 13 Конвенції, Уряд стверджував, що як тільки заявниця скаржилася до вищих органів судової влади, вони примушували Шмідтівський суд розглядати справу.

Суд нагадав, що ст. 13 Конвенції передбачає наявність ефективного засобу правового захисту від ймовірного порушення вимоги п.1 ст. 6 Конвенції про розгляд справи упродовж розумного строку (див. рішення у справі *Kudla v. Poland*).

Суд відзначив, що Уряд, однак, не вказав, чи була у заявниці можливість отримати захист — або превентивний, або компенсаційний, звертаючись до вищих судових чи інших органів влади. Не було доведено, що такі правові засоби, які були у розпорядженні заявниці, могли пришвидшити вирішення її справи чи могли б забезпечити адекватну компенсацію за затримку розгляду, яка вже відбулась. Крім того, Уряд не навів прикладу з національної практики, який би продемонстрував, що, використовуючи згадані засоби, заявниця могла отримати такий захист (див. рішення у справі *Kudla v. Poland*).

Численні скарги заявниці до судових органів, зрештою, сприяли прийняттю Окружною кваліфікаційною колегією рішення про оголошення догани судді, відповідальній за розгляд справи п. Кормачової. Однак Суд не вважав, що ця спеціальна процедура становила ефективний засіб захисту від необґрунтовано тривалого судового розгляду в сенсі ст. 13 Конвенції. По-перше, скарга заявниці до Окружної кваліфікаційної колегії фактично була просто інформацією, поданою до наглядового органу з проханням скористатися своїми повноваженнями, якщо це буде необхідно. Ці повноваження могли бути здійснені й без ініціативи п. Кормачової. Якщо така скарга подана, то вказана колегія лише зобов'язана вплинути на суддю, щодо якого подано скаргу, за умови, якщо така скарга не буде явно необґрунтованою. У розгляді скарги беруть участь тільки Окружна кваліфікаційна колегія і суддя, стосовно якого подано скаргу, а заявниця не є стороною у такому провадженні. По-друге, будь-яке рішення Окружної кваліфікаційної колегії стосуватиметься особистого становища залученого судді, і жодного прямого чи негайного наслідку для провадження, яке стало приводом для скарги, не матиме (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Karrer, Fuchs and Kodrnja v. Austria*).

Нарешті, Суду не було представлено доказів того, що в ході розгляду справи за позовом заявниці до Шмідтівського суду від 23 жовтня 2003 року, вона могла б отримати належну компенсацію.

Таким чином, Суд вирішив, що було порушено ст. 13 Конвенції, оскільки заявниця не мала жодного національного засобу правового захисту, за допомогою якого вона могла б забезпечити примусову реалізацію її права на судовий розгляд впродовж розумного строку, як це передбачено п.1 ст. 6 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.